

Vagy meghatóan hőiesnek tartjuk csupán, anélkül hogy főntartás nélkül azonosulnánk álláspontjával? Vagy újabb önmegváltást, az egykori „bűnös” tagadás új jóvátételét, cáfolatát látjuk ebben, ahogy az élet maga újra és újra fölteszi a maga kérdéseit és választ követel, s mindig újra válaszolnunk kell?

Úgy tűnik, a regény nem zárja le ezt a kérdéssorozatot – és szerintünk helyesen is teszi.

De nemcsak itt, e lényegi kérdéscsoportnál kapcsolódik össze az egyik történet a másikkal. A beteg fekvő aszszony látogatói és meg nem jelenő hozzártatóinak hiánya révén jelen és múlt sűrűn egymásba kapcsolódik, egy-egy újabb impulzust adva Krisztina emlékezéseinek, amelyekből összerakódik a történet: egy fiatal pár nehéz küzdelme a körülményekkel és önmagukkal – önmagukért. Ennek a közeli múltunkban lefolyt küzdelemnek egyes állomásai megkapó helyzeteket mutatnak be keretelés nélkül. Szemben a családdal, a külvilág mechanizmusával, amelyet csak itt-ott tud fellazítani a jószándék, folyik a harc botlásokkal és eredményekkel, megalkuvásokkal, szerencsés véletlenekkel, modus vivendi keresésekkel tarkítva. Amikor végre egymásra talál egy pedagógushiánnyal küzdő, fontolgató falu és a sokat hanyatott, tanácstalan fiatal pár, szorongató kérdés buggyan elő az olvasóból. Hová lett ebből a szép, igaz szerelemből a szerelem költészete, a nagy élmény önfeladott öröme? Föladott életre szóló tervek, bujkálás, kicsinyes ravaszkodások, fellobbanó dühös dac, lakás- és álláskereséssel való áldatlan bajlódás űzik el az igazán boldog percek maradék de-

rűjét lépten-nyomon. Az első találkozás-tól a harmadik gyermek megszületéséig kell hát tartania a szívszorító küzdelemnek, amit a kis család a végre meglett, de már óhatatlanul rezignált harmóniáig vívni kénytelen? Megelegethetünk azzal, hogy Herók és Leánderek, Trisztánok és Izoldák, Rómeók és Júliák halálos vége helyett ilyen temperatúrájú révbe jutnak végre a fiatalok?...

Nem végig egyenletes szintű ez az emlékezésből épülő mozaiksorozat. Halványabb, kissé keresettebb részek is akadnak benne, Krisztina és Gábor szerelmének szinte a múlt, a konvenciók irgalmat nem ismerő démonává növekvő főellenzője, Krisztina anyja mintha el-tűzött volna. Az általa kombinációba hozott férjfelöltök is sablonosak kissé. (Talán egy eset is elég volna például annak a frappáns jelzésére, hogy a bigott úriasszony mama „szolid” férjfelöltjei valójában csak erotikus kalandra hajlandók. Kár volt ismételni.) Néhány más szereplőben is akad sablonosság, de ezek – Krisztina emlékei oldaláról – többnyire magyarázhatók. Kár viszont, hogy a férj alakja nem körvonalazottabb. Zavar, hogy a fiatalasszony emléképeiben a hisztérikus anya, a fásult apa is teljesebb karakter Gábornál, a férjnél, gyermekei atyjánál, akivel Krisztina mégiscsak együtt küzdött kettőjükért, boldogságukért.

Végeredményben Kárász József új regénye erényeivel, egyenletlenségeivel együtt nyeresége napjaink irodalmának. Főszereplőjének sorsa megszívlelendő tanulságul szolgál minden rendű és rangú olvasónak. (*Tiszatáj–Magvető Könyvkiadó 1967.*)

NACSAĐY JÓZSEF

MOCSÁR GÁBOR: NÁLUNK VIDÉKEN...

Izgalmas élmény, ha *szociográfiai tanulmányt* olvashatunk valamelyik folyóiratunk hasábjain, de még nagyobb öröm, ha önálló tanulmányként kerül az olvasó kezébe. Sokszor megírták már, hogy nálunk a tudománypolitika és az irodalompolitika sokáig nem kedvezett sem a szociológiának, sem az írói-szociográfának, de keveset olvashattunk hazai helyzetet elemző szociográfiai tanulmányt is. Ezért üdvözlünk most nagy örömmel minden szociográfiai vállalkozást, amely szemléletformáló hatásával nagymértékben elősegíti a szociológiai szemlélet és gondolkodás további térhódítását.

A szociográfiát a tudományok törvényszerűsége hozta létre. Hasonlóképpen az alkalmazott tudományok differenciálódásához a társadalomtudomány területén is jelentkezik az osztódás, s különböző tudományágak érintkezési felületeit, a határterületeket új alakulatok foglalják el. A szociológia és az irodalom egymást

érintő felületén helyezkedik el a szociográfia. Természetszerű, hogy a szakszociológiai kutatások fellendülését nyomon követi, sőt éppen rugalmasságukat figyelembe véve nemegyszer megelőzi az írói-szociográfia és a szociográfiai tanulmány.

A tárgyalt mű esetében is a szakszociológiai kutatásokkal párhuzamos, illetve azokat megelőző szociográfiai tanulmányokról van szó. (Pl. nagyarányú szakszociológiai városkutatás éppen napjainkban kezdődik.) Mocsár tanulmányát két nagy csoportba lehetne tömöríteni: a megváltozott falu és az alföldi vidéki városok problémája jelentkezik vizsgálódása tükrében. A szociográfiai tanulmány írójának megvan az az előnye a szakszociológussal szemben, hogy a társadalom jelenségeit sokoldalúbban tudja tükröztetni, és több oldalról tudja megközelíteni a vizsgált jelenséget. Éppen ezért vállalkozik könnyebben egyébként

csak nagy tudományos apparátussal megvizsgálható kérdés szociográfiai vizsgálatára.

Az átalakult falu körülményei között nagyon jelentős a *társadalmi rétegződésben* végbentelt változás, amely mind a *tulajdonviszonyok* alakulásának, mind a *társadalmi munkamegosztásban* betöltött *konkrét szerepek* az eredménye. A sztratifikációban történt földcsuszamlás jelentős módosulásokat eredményez a mai falu lakosainak gazdasági és tudati viszonyaiban. Mocsár az esszéíró eszközeivel és a szociográfia módszereivel vizsgálja az új tudati viszonyok alakulását. Rámutat, hogy a szocialista falu életében az elmúlt 10–15 év alatt az egyik legjelentősebb átalakulás a *parasztság értékítéletében* történt változás. Míg korábban a föld, a vagyon volt a kaszképző erő, ma a falusi értékrend kialakulásában a munkaerkölcs szocialista felfogása játszik döntő szerepet.

A „vidéki városok” kérdése nem egyszerűen urbanisztikai probléma. Nem lehet már csak azért sem, mert a szerző történeti, statisztikai módszerrel bebizonyítja, hogy vidéki városaink (az Alföldön) csak közigazgatásilag érik el a városi színvonalat, tartalmukban távolról sem. Nem felelnek meg az urbanizáció követelményeinek, de éppen ez a társadalmi környezetet jelentősen befolyásolja az itt lakók tudati-erkölcsi viszonyait. Tanulmányaiból sürgető felhívásként csendül ki: nagy apparátussal dolgozó szakszociológus kutatócsoport hosszas munkáját igényelné ezen városok lakosainak urbanisztikai és tudati-erkölcsi viszonyait tükröző vizsgálata. A szerző statisztikai és egyedi mód-

szerrel világít rá az ingázók gazdasági körülményeiből eredő családi, erkölcsi, kulturális visszahatásokra, s tudományos igényű megállapításai megteremtik az előfeltételt, hogy egzakt kutatásokkal vizsgáljuk meg, ha iparszervezésünk jelen pillanatban nem is tudja megváltoztatni az ország iparral történt beszűrttségét, milyen egyszerű szervezés és művelődéspolitikai intézkedés orvosolhatja a jelenlegi visszasságokat.

Ha némi engedelményt tehetünk is azoknak a kritikusoknak, akik azt állítják, hogy az írói szociográfia nem tud újat mondani a vezetőknek, hisz „azok statisztikából mindent ismernek”, semmiképpen sem vonatkozathatjuk ezt a szociográfiai tanulmányra. Valóban mindenről készül statisztika, azonban a statisztika értelmezése, a *statisztika közéletesítése* és a statisztika rideg számadatai mögött meghúzódó tudati-erkölcsi viszonyok feltárása jelentős mértékben a szociográfiai tanulmány feladata.

Mocsár eleget tesz ezeknek a követelményeknek. Tanulmányaiban igen jól alkalmazza az egyébként nem sokat mondó statisztikai adatokat, megeleveníti azokat, s a közvélemény elé tár számos olyan kérdést, amelynek látszólag csak provinciális jellege van. Egyesek szerint a szociográfia önmagában hordja azt a veszélyt, hogy legkevésbé azok olvassák, akikről íródott. Mocsár művének nagy érdeme, hogy túllép az utóbbi évek számos falu-szociográfiáján, és a várossal is foglalkozik. Olyanokkal is, akik inkább olvassák tanulmányait, mert érdekli, izgatja őket saját problémájuk. (*Kossuth Könyvkiadó 1967.*)

SZENTIRMAI LÁSZLÓ

AZ „ARCOK ÉS VALLOMÁSOK” SOROZAT KÉT KÖTETE

SZABÓ JÓZSEF: LENGYEL JÓZSEF

Jól választ a kiadó, mikor új sorozata első köteteként éppen Lengyel József arcát villantja fel és saját vallomásaiban mutatja be életútját. Mert bármennyire kerüli is az író az ön-életrajzírás látszatát, mást nem ír és nem írhat: alkotásainak tartalma az élet, mondanivalója a kor, kifejezése világnézet. Ha memoárjait nem is fogja megírni, készen áll az már előttünk műveiben. Nem sok író akad rajta kívül, akinek érzésvilága, állásfoglalása, élményei ennyire meghatároznak alkotó tevékenységét, akinek személyes és művészi egyénisége ennyire egybeforrna, s ennyire egyértelműen határozná meg minden mozdulatát, minden sorát. Ami különbség két éneje között mégis akad, az lényegében véve csak

formai: személyes sorsa az egyetemesnek az egyéni keretek között való véletlen megjelenése; művészi munkája önmagából az egyetemesnek tudatos kiválasztása. A kis kötet összeállítója — Szabó József — szerencsés kézzel nyúlt az életműhöz, magának csak a narrátor szűkre szabott szerepkörét választva, s csakis az ő érdeme, hogy olvasása közben rá kell jönnünk mindenre. Az első verstől az összegyűjtött munkáig éppen fél évszázad telik el, s — vállalnunk kell a közhelyet — nem akármilyen félszázad. A kassáki *Tett*-től az igazi tettig, a „kíméletlen jóratörekvők” tapogatózó indulásától a cél biztos felismeréséig tart ez a félszázad, s a „véres csütörtök”-től a Kossuth-díjig magában foglalja a Tanács-